

Lappische Sprachproben aufgezeichnet von *J. Qvigstad* und *G. Sandberg*, ins Deutsche übersetzt und mit Anmerkungen versehen von *J. Qvigstad*. — Helsingfors 1888.

A helsingforsi finn-ugor társaság (Suomalais-ugrilainen seura) 1888-ban kiadott évkönyvének legbecsesebb közleménye a czimben említett gyűjtemény, mely a lapp nyelvet egészen új alakban mutatja be. A lappság tizenkét különböző vidékéről kapunk eredeti népnyelvi mutatóványokat, melyek nemcsak tartalmilag érdekesek, hanem a közlés módja folytán főleg nyelvészeti szempontból igen becsesek és tanulságosak. A gyűjtők ugyanis számoltak a mai nyelvtudomány követelményeivel és az élő kiejtést lehetőleg híven visszatükröző fonetikai átírást használnak és ez által az egyes dialektusoknak nemcsak alaktani, hanem hangtani különbségeivel is részletesen megismerkedhetünk.

Az egyik gyűjtőt K. J. Qvigstادت régen ismeri már az ugor nyelvészettel foglalkozó közönség, mint a lapp nyelvnek egyik legalaposabb ismerőjét és igen hivatott kutatóját. Nemcsak nyelvészetiileg buvárolja a lappságot, hanem az eredeti lapp nyelven is adott ki egy nyelvi és pædagogiai szempontból egyaránt sikerült lapp ábécés könyvet. A nyelvészet terén föltűnést keltett «Beiträge zur Vergleichung des verwandten Wortvorrates in der Lappischen und der Finnischen Sprache» czimű műve, melyben a lapp és finn nyelv hangtani és szókincsbeli viszonyáról szól. Legnagyobb érdeme azomban, hogy beutazta a norvégiai lappság majdnem egész területét és mindenütt számos eredeti népnyelvi szöveget gyűjtött. A mit Qvigstad a norvég lappság területén, ugyanazt tette *G. Sandberg* a dél Varangerfjordi, Skolte-lapp és Enare melléki lappsággal. Nagy gyűjteményükből 1887-ben norvég fordításban adtak ki közösen szép gyűjteményt, mely mind érdekes, új tartalmánál, mind egyszerű, hamisítatlan előadása módjánál fogva egyaránt érdemes munka. E nagy közös gyűjteményből való azon német fordítással és magyarázó jegyzetekkel ellátott 109 lapra terjedő gyűjtemény, mely a finn-ugor társaság 1888. évkönyvében a fönti czím alatt megjelent. E gyűjteményből csak a 9—17. lapon Enare (*Anar*), Pasvik v. Skolte lappság (*Bacčedeän* v. *Nuörtgíel*) és Délvarangernek Bugö és Jarfjord (*Reisvuodno* és *Ruõde-vuõdna*) vidékéről közölt eredeti lapp nyelvi mutatóványok valók *Sandberg* tollából, a többi 31 lapra terjedő eredeti szöveg, a bevezetés, a

hozzá csatolt német fordítás és jegyzetek pedig mind Qvigstad közleményei.

E gyűjtemény több tekintetben érdekes és tanulságos; azért érdemes, hogy egy kicsit bővebben foglalkozzunk vele. A norvégiai lapok nyelvéről eddig csak egyetlen népies gyűjteménnyel rendelkezünk, Friis 1856-ban *Lappiske Spropprøver* cím alatt kiadott eredeti nyelven közölt meseszövegeivel. Ezen becses szövegek alak- és mondattonilag egészen hiven tüntetik föl a népnyelvet, de hangtanilag már nem tárják a különböző dialektusokat úgy elének, hogy az élő kiejtést pontosan megismerhetnők. Friis a népnyelvi szövegeknek különösen magánhangzórendszerét teljesen beleszorítja az úgynevezett *Originalsprog* bilincseibe. A Qvigstad és Sandbergtől közölt mutatványok ellenben teljes világossággal föltárják előttünk a lapp nyelvjárások buja tenyészetében föltűnő hangtani jelenségeket, a melyek első sorban befolynak a dialektusok alakulására.

A *Lappische Sprachproben* bevezetésében Qvigstad ismerteti mind azon hangokat, melyek a közlendő szövegekben előfordulnak és fonetikailag magyarázza meg e hangok természetét és a kifejezésükre szolgáló jegyek értékét. Kevés kivétellel ismerteti e hangokat már Friis is lapp nyelvtanában, csakhogy a szövegeiben nem jelöli, míg Qvigstadnál a bevezetésül ismertetett hangokat pontosan jelölve találjuk mindenütt. — Mind a mellett Qvigstad jelölése sem elégít ki bennünket teljesen. A fonetikai átírás megköveteli, hogy a leíró minden hangot úgy érzéktítsen meg, hogy az olvasónak semmit se kelljen magától kitalálnia. Pedig több tekintetben ezt kell tennünk a Qvigstad-Sandberg közölte szövegek olvasásánál is; mert nem tudták magukat teljesen emancipálni a könyvnyelvi helyesírástól. Majdnem az összes lappságnak közös sajátága, hogy *k, t, p, c, č* mássalhangzók elé szó közepén rendszeren egy a német *ch*-hoz hasonló erősítő hang járul. Az irodalmi nyelv ilyenkor *k, kk, t, tt, p, pp, c, cc, č, čč* betűket használ, a melyek két magánhangzó közt mindig egy előttük levő aspiratióval hangzanak. Ha a lapp irodalmi nyelv a mi *k, t, p* hangjainkat akarja ez esetben kifejezni, akkor *g, d, b* betűket használ. Qvigstad ezt a jelölést szintén megtartotta s csak annyiban változtatott rajta, hogy ott a hol az irodalmi nyelv nem jelölte meg a *g* v. *gg, d* v. *dd, b* v. *bb* hangoknak *k* v. *kk, t* v. *tt, p* v. *pp*-re való erősbülését, ott ő már külön jeleket használ,

nevezetesen *b*, *d*, *g*-t, melyek a magyar *k*, *t*, *p* hangoknak felelnek meg. A irodalmi nyelv például az *addet* = adni, *nubbe* = másik szókat minden alakjukban *add-*, *nubb-* tőalakban írja, holott az *addet* pl. a jelen idő 1. szem. *attam-nak*, a *nubbe* a genitívusban *nuppenak* hangzik és ezt Qvigstad ki is tünteti a főt említett jelekkel. Kár, hogy e jeleket nem használja következetesen a kemény hangok jelölésére és *h*-t a *k*, *t*, *p*, *c*, *č* előtti hehezet kifejezésére, mint a *Kvänangen (Navuönnä)*-ből közlött szövegekben, mert így az, a ki a lapp nyelvvel a helyszínén nem foglalkozott tüzetesen, sohasem tudja biztosan, hogyan ejtse az egyes hangokat, a melyek a legtöbbször ugyanazon beszélőnek ajkán is gyakran változnak. Qvigstadnál az *akka* asszony, *jottat* költözködni, *lokkot* mondani, olvasni, *goátte* ház egyformán vannak írva, holott az előbbi kettő saját tapasztalásom szerint a karesuandói dialektusban az erősbült alakban *ahkka*, *johttalit-nak*, az utóbbi kettő pedig *lohköht*, *koakte-nak* hangzik.

Ezen kívül Qvigstad, a most említett vidékről és a Hatfjelddalból közölt szövegeket kivéve, a magánhangzók hosszúságát és rövidségét sem jelöli pontosan, pedig ez nem csak fonetikailag fontos, hanem néha a szók származására, eredeti alakjára is világot vethet.

Kár, hogy Qvigstad e gyűjteményben nem tette meg ugyanazt, a mit már 1881-ben oly szépen keresztülvitt «Beitrag zur Vergleichung des verwandten Wortvorrates der Lappischen und der Finnischen Sprache» című művében. Ott a lapp magánhangzóknaál háromféle időmértéket jelöl, igaz hogy csak a tőalakban, t. i. rövid (◌) hosszú (◌-) és félig hosszú (◌~) magánhangzókat. Így, a mint a gyűjtemény van, az időmértékre nézve nem tudunk eligazodni, pedig néha ez is fontos hangtani jelenség lehet a lapp dialektusok közti különbség megállapítására nézve. Hogy csak egy-két példát említsék: *sisa* -ba, -be, *nala* -ra, -re, *lusa* -hoz, -hez, *sita'* akarsz stb. azon dialektusokban, a hol erősbülés van, rendszeren így hangzanak *sisā*, *nalā*, *lusā* (*lusō*), *sitā'* stb., holott pl. a *maläi* dialektusban *sisa* v. *sīs*, *nalla*, *lusa* v. *lussa*, még délebben *sī's*, *nille*, *sī't'* alakok élnek.

Hiányos még szerintem a szövegekben a diphthongusok és triphthongusok jelölése is, mert hogy csak a karesuandói nyelvjárást említssem, melyből Qvigstad is, én is közöltünk szövegeket, ott is több olyan szóban hallottam én világosan kettős magán-

hangzókat, a hol ő egyszerű hangzót jelöl. No de ennek az is lehet az oka, hogy mind a ketten másoktól jegyezgettük le a szavakat. Minden esetre feltűnő, hogy ott a hol én *eä* és szó végén *uo* diphthongusokat hallottam, nála mindig egyszerű *ä*, *o* hangok találhatók.

Mind ezek azonban csak apróbb és a szövegek leírására vonatkozó kifogások. Egyébként a gyűjteményt minden tekintetben csak dicséret illetheti. Nézzük most sorjában, miféle nyelvjárásokkal ismertetnek bennünket Qvigstad és Sandberg közleményei.

Az első és második számú mese (*Čudä-äigäst* = aus der Tschudenzeit és *Guóbža-čäwdä* = die Bärenhaut) az Anar vagyis Enaretó mellekéről való. Sandberg szövegei lényegükben megegyeznek azon lpE. közleményekkel, melyeket Lönnrot, Andelin és Borg tettek közzé. Új nyelvtani alakot nem találtam bennük, legfőlebb új hangokat.

Ilyen újabb hangjelölések *ä* (*a* és *ä* között), *o* (*o* és *u* közt). A egy. sz. nominativusban számos szó véghangzó nélkül jelenik meg, mint *äc* atya, *äig* idő, *javr* tó, *muor* fa *čuolm* csomó, stb., melyek Lönnrotnál és Andelinnál *äcče*, *äige* v. *äigi*, *jävre*, *muora čuolmi* v. *čuolmi* alakban találhatók. Ugyanily kopott alakjuk van e szónak Sandbergnél a genitivusban is, holott az említett gyűjtőknél magánhangzóval végződnek. E tekintetben tehát ezen lpE. dialektus az orosz lappal egyezik meg.

Egyéb hangtani sajátása Sandberg közleményének, hogy szó elején gyakrabban elejt olyan mássalhangzókat, melyek más dialektusokban megvannak, így a *h-t* v. *f-t* az *uämašed* (lpF. *huomašet*, *fuomašet*) «észrevenni», a *j-t* az *äteđ* (lpF. *jättet*) «mondani», a *v-t* az *uäito* (lpF. *vuoitto*) «győzelem» szóban.

A birtokos ragozás az lpE-ban igen megkopott, az egyes, duális és többes számban egészen egyforma 1. -*m*, 2. -*d*, 3. -*s*.

Sandbergnél az egy. 3. sz. ragja más, mint Andelinnál, t. i. *z* (Andelinnál *s*), és így különbözik a többes dual. 3. személyének *s* ragjától.

A postpositiók is sokkal kopottabbak Sandbergnél mint a többi gyűjtőknél: *äl* -*ra*, -*re* (And. Lönr. *ala*), *vuđl*, *vuđlne* «alá, alatt» (And. *vuola*, *vuoln*, Lönr. *vuolla*, *vuöldne*), *düäh* «mögé» (And. *tüöhe*, v. *tüohen*, Lönr. *tuoha*). — A határozók közül csak Sandbergnél találjuk e szót *douü* -szer (*owt douü* = egyszer, einst).

Orosz szók: *šiväti* vadállat, *oppet* ismét.

A *Vilj ja oáb* (Die beiden Geschwister) ez. mese Pasvikkból (*Bacčedän*) való és az úgynevezett *Skolte lapp nyelv* (*Nuortgiel*) bemutatására szolgál. Ez több hang- és alaktani sajátágánál fogva nem egyéb mint a kólai lapp nyelvnek egy dialektusa, bár több sajátága közép nyelvjárásnak tünteti föl az lpE. és lpK. között.

A lpK-ra valló hangtani sajátága, hogy számos szó kezdetén parasitikus *j* fejlődött ki, pl. *j'älled* élni: lpF. *ället*; *j'eret* el: lpF. *erit*; *j'ädnam* föld: lpF. *ädnam*; *j'ädne* anya: lpF. *ädne* stb. Ez a sajátág a lpK. dialektuson kívül még csak a déli-lapp nyelvben fejlődött ki. Egyéb különösebb hangtani sajátágai: 1. hogy a *k* a *t*, *š* mássalhangzók előtt *h*-ra, *j* előtt *t*-re, két magánhangzó között v. *l* után pedig *j*-re változik, pl. *öht*: lpF. *akta* egy; *moht*: lpS. *makte* hogyan, a hogyan; *bihtes*: lpF. *biktas* ruha; *ahš* fejsze: lpF. *akšo* stb. | *kutjes* sokáig (e helyett *kuk'es*, *kukjes*): lpF. *gukkēs*, lpS. *kukh'es* hosszú; *cieltj* = lpF. *cielki* mondott stb. Ide tartozik a *vantjem* «szülő» szó is (lpF. *vanhem*), a hol a *t* eredetibb *k* mellett tanusodik | *aik*: elat. *ajest* «idő»; *maddek*: elat. *maddejest* «törzs»; *caji* «felöltött (ruhát)»: lpF. *cāhket* vestes induere; *alg* (tkp. *älk*) fiú: allat. *aljai*. — 2. Igen sok szóban, a hol a többi lapp dialektusokban *i* van *k* v. *t* előtt, itt *š* hangot találunk, mint *muštled*: lpF. *muittalet*; *luštled*: lpF. *luoitted*. A szövegben csak e két példát találtam, de Qvigstad egyik jegyzetében többet is felsorol. E hangtani sajátágot egyformán megtaláljuk a lpE. és lpK. nyelvben.

Tisztán az lpE-ra emlékeztet bennünket azomban a *Skolte lappnak* az a sajátága, hogy a ragozás egyes alakjaiban a *č* hang *j*-re változik; mint *äč* atya: elat. *äjest*; *gáččed* kérdezni-ből *gajai* kért. E hangtani sajátág a többi eddig közölt lpK. szövegekben nem fordul elő, de rendes tünemény az Enare-lappságban.

Különös alakja van a *Skolte lappban* a lpF. *addet*, lpS. *vaddet*, lpK. *anted* «adni» igének. Infinitivusi alakját nem ismerem, de imperativusa és praeterituma így van: *oud* adj, *oudij* adott.

A névragozásnál az egy. nominativusban ép oly gyakori a véghangzó nélküli alak mint a lpK-ban, pl. *vilj* férfitestvér, *oáb* leánytestvér, *äč* atya, *aig* idő, *nijd* leány, *alg* fiú stb. (lpF. *viellja*, *oabba*, *ačče*, *aigge*, *nieidda*, lpS. *alke*). Az egyes szám allativusában kétféle alak van. A legtöbb szó ragja *i*-re végződik mint a lpF. és lpS. irodalmi nyelvben, de igen sok esetben *a*, *e*-re is végződik,

mint általánosan a lpK. dialektusban. Ez utóbbi alak az lpE. -an, -en illativusnak elkopása.

A személynévmások dualisa a lpK. lappság legnagyobb részében, mint Genetz textusai bizonyítják, nincs meg, és az igeragozásban valamint a birtokos ragozásnál sincs megkülönböztetve a többes számtól. Friis nagy lapp szótárához függesztett nyelvtanában a névmásoknál a dualist is felsorolja és az igeragozásnál a többes 2. személyben szintén említ dualis alakot. Lehet, hogy Friisnek e tekintetben a ponoji dialektuson kívül a Skolte lapp nyelv is alapúl szolgált, mert itt ugyancsak a személyes névmásoknál és az igeragozás többes 2. személyében megvan a külön dualis. A névmások dualis alakja *moái, doái, soái*, gen. *monnai, donnai, sonnai* stb. Az igeragozás dual. 2. személyében pedig -vütte, -ppe a rag.

A postpositiók lativ alakja ép úgy rövidül mint a lpK-ban vagy a lpE-ban. *lus* -hoz, -hez, *ál* -ra, -re, *raj* -ig (lpF. *lusa, ala v. nala, rajjai*).

Az igeragozás, a mint a rövid mutatványból megítélhető, nagyjában megegyez a lpE-val, de több sajátága a lpK-val közös. A Skolte lappban különösen a praet. egyes 3. személyének képzése figyelemre méltó. A 3. személyben ugyanis a *jamij* meghalt, *bodij* jött, *jakij* hitt mellett ilyen alakok is vannak *váldj* vett, *böldj* elégette, *c'eltj* mondta; az *oáinak* «látsz» egyes számú alakkal szemben a praeteritumban *oéin* egy. sz. 2. személyi alakot találunk, tehát az idő és személyképzés valóságos ablauttal van kifejezve. — A *lüt* «lenni» igének következő alakjait találtam a szövegben: praes. sing. 1. *läm*, dual. 1. *lämne*, plur. 3. *läh*, praet. sing. 2. *lédik* (*lidik*), 3. *lij*, *li*, dual. 3. *led* (*lid*), plur. 3. *läin*, imperat. dual. 2. *läppe*; a tagadó igéből pedig *jám* ne mi ketten, *j'ülle* ne ti ketten dualis-alakokat.

Az orosz nyelvnek e dialektusra tett hatását több orosz szónak, különösen kötőszónak előfordulása mutatja mint *dolt* (ор. только) «csak», *hotj* «ambár» (ор. хотя), *štob* «hogy» (ор. чтобы).

Alapjelleme szerint már lpF. dialektusnak tarthatjuk a Bugöfjord (*Reisvuódno*)-ból *Giewr soj bir* (Die familie «Stark») cím alatt közölt mesét, mely szintén Sandberg gyűjtéséből való. Van azonban e dialektusnak több olyan sajátága, melyek által a lpF. fő nyelvtől meglehetősen eltér. Ilyen sajátága mindenekelőtt,

hogy számos névszó az egyes-számi nominativus-, genitivus- és accusativusban ép úgy elvesztette végmagánhangzóját, mint a tárgyalt Enare és Skolte lapp nyelvjárásokban; pl. *dol* (acc. idem) «tűz»: lpF. *dolla*; *oaiv* (acc. idem) «fej»: lpF. *oaivve*; *muor* (acc. id.) «fa»: lpF. *muorra*; *boádnj* «férj»: lpF. *boadnja* stb. — Szintígy koptak el a végmagánhangzók az eddig tárgyalt dialektusokhoz hasonlóan számos határozó és kötőszó, valamint több névmás mellől, mint *bir* «körül»: lpF. *birra*; *sis* -ba, -be, bele: lpF. *sisa*; *gid* «meg, szorosán»: lpF. *gidda*; *ál* -ra, -re: lpF. *ala*; *dok* oda: lpF. *dokko*; *dob* ott: lpF. *dobbe*; *sag* nagyon: lpF. *sagga*; *gut* «a ki»: lpF. *gutte nub* más, második (*nub nub maññest* egyik a másik után): lpF. *nubbe* stb.

E magánhangzó-elhagyást másutt is szereti e dialektus, t. i. az igeragozásban, nevezetesen a praeteritum többes és kettős számában. A dual. 3. személye így van: *naitleig* «összeházasodtak», *riemaig* «elkezdtek», *oážžoig* «kaptak» (lpF. *naittaleiga*, *riemaiga* stb.); a többes sz. 3. szem.: *fastatedj* feleltek, *bassegöt* el kezdtek sütni, *cēlk* mondtak, *vald* vettek, *čup* vágtak, *vedj* bírtak, sie vermochten, *b^eäs* feljutottak stb. Ez utóbbiakról azonban nem tudom biztosan, nem a jelen idő többes 3. személyének alakjai-e. Hogy a múlté, abból következtetem, hogy a *lit* «lenni» igének a praeteritum többes és kettős számában következő alakjai vannak: *leid* «voltatok» és «voltatok ketten», *leid* «voltak», *läig* «voltak ketten».

A *Ruóvde-vuódna* (Jarford)-ból déli Varangerből közölt *jábmid juóigan* (Der Gesang der Todten) című dal nyelve az előbbivel megegyező dialektust tüntet föl.

Az ezután következő közlemények nyelvét négy csoportba oszthatjuk. Az elsőbe azok tartoznak, melyek a finmarki fő lapp nyelvnek különösen délibb tájbeszédi eltéréseit tüntetik föl; a másodikba azok, melyek a svéd Tornio lappmarki dialektusoknak változatai; a harmadikba, melyek a svéd Lule-lappmarki nyelvjárásokkal rokonok; a negyedik csoportot pedig a norvég Hatfelddalból közölt szövegek képezik, melyek a svéd Ume lappmark stenselei egyházkerületével megegyező nyelvet tárnak elénk. Mind ezek már Qvigstadnak közlései. Ismerkedjünk meg velük rövidesen egyenként.

A koutokäino-i dialektus Norvégia belsejében Koutokäino

(lappúl: *Guów'güidno*) egyházkerületében él és bemutatására három mese szolgál, melyek közül csak az elsőnek van czíme: *Ri'magallasa ja golma Stalo birra* (Rimagalles und die drei Stallos), a másik kettő pedig cím nélkül van közölve. A koutokäinoi nyelvjárás igen közel áll a finmarki fő-nyelvhez és főbb eltérései a következők: 1. lpF. *uo* helyett igen gyakran *ü*-t, a tőnek szóvégző vagy utolsó szótagbéli *o*-ja helyett *o*-t, *e* helyett szó végén vagy pedig ragok és képzők előtt *ë*-t (= *i*) találunk; pl. *ruöktot* vissza (lpF. *ruoktod*), *süökkan* egyházkerület (lpF. *suokkan*), *vuössät*. főzni (lpF. *vuössät*), *vüöstemuš* első (lpF. *vuostemuš*) | *stallo* stalo (lpF. *stallo*), *akko* öregasszony (lpF. *akko*, ellenben: *akka* feleség); *oážžot* kapni (lpF. *oažžot*), *gäikodi* összedöntötte (lpF. *gaikodi*) | *süökkanest* egyházkerületben, -ből (lpF. *suokkanest*), *noái'de* varázsló (lpF. *noaidde*), *loppedi* ígért (lpF. *loppedi*).

A mássalhangzóváltozások közül legjellemzőbbek 1. hogy a *t* igen gyakran *h*-ra változik, a hol lpF-ban *-tet*, *-tallat*, *-tuttet*, *-täbme* (*-täm*) stb. végzetek vannak; pl. *šüirehi* es knitterte (lpF. *šüireti*), *čajehi* mutatta (lpF. *čajetet*); *guöðohäm*- legeltetés (lpF. *guodotem*-), *ittuhallat* kísértetet látni és attól láttatni (lpF. *ittuhallat*). 2. Két magánhangzó közt egyszerű *k* is gyakran *h*-ra változik, de én erre csak egy példát találtam a szövegekben: *arvohët* vígan (lpF. *arvok* víg). 3. Az *m*-nek *n*-re változására, a mi igen gyakori a karesuandói dialektusban, szintén csak egy példát találtam: *čelčim* v. *-čim* «kis újj» (lpF. *čelčim*). Egyúttal megemlítem, hogy az *l* hang csak a Koutokäinoból közlött szövegek néhány szavában fordul elő.

A mi egyéb hangtani eltérés mutatkozik a koutokäinoi és lpF. főnyelv közt, az úgy látszik inkább annak tulajdonítható, hogy az elfogadott helyesírás nem jól adja vissza az élő hangokat, különösen pedig a *bb*, *dd*, *gg* (*b*, *d*, *g*) hangoknak *pp*, *tt*, *kk* (*p*, *t*, *k*)-ra változását és a magánhangzós erősbüléseket. Qvigstadnál *šaddat* «lenni» praeterituma *šattai*; *soábbe* «bot» genitivusa *soáppë*, comitativusa *soppin*; *ai'gë* (az én jelölésem szerint így hangzanék: *ajëgi*) «idő» accusativusa *aikë*; *biér'go* (az én jelölésem szerint *biérágo*) «hús» accusativusa *biérko*; *noái'de* (az én jel. sz. volna: *noájëdi*) «varázsló» genit. *noáitë* stb. A könyvnyelvben e szók így vannak jelölve: *šaddat*: *šaddai*; *soábbe*: *soabbe*, *sobbin*; *aigge*: *aige*; *bierggo*: *biergo*; *noaidde*: *noaide*. Egyebütt is igen számos helyen

van Qvigstadnak összes szövegeiben *k*, *t*, *p* (illetőleg *g*, *d*, *b*), a hol az irodalmi nyelv *g*, *d*, *b*-t használ.

A Koutokäinóból közölt három mese közül az utóbbi kettő némileg eltérő nyelvet tüntet föl mint az első; nevezetesen némely név- és igeragozási alakokat máskép találunk bennük jelölve. Az első mesében az egyes sz. locativus ragja a lpF. főnyelvvvel megegyezően *-st*; a pluralis képzője, az igeragozásnál az egyes sz. 2. és a többes sz. 3. személyének ragja *k*, a többes sz. genitivusáé *i*, míg a második és harmadik számú mesékben mind ezek mellett a locativusban *s-t*, a *k*-val végződő esetben és ragokban *t-t* vagy semmi ragot, a többes genitivusban az *i* mellett pedig *-it* ragot is találunk. A praeteritumban ugyanezen mesékben *läi* mellett *li* is előfordul az egyes sz. 3. személyében.

E két mese úgy látszik az egyházkerület délibb vidékéről való, mert e sajtáságok a vele határos karesuandói dialektusban már általánosak.

A *Kistrand* (*Koák-giédde*)-ből közölt mese az északi finmarki nyelvjárást tünteti föl és e szerint még jobban megegyezik az irodalmi nyelvvel mint a koutokäinói. Hangtanilag különösen említésre méltó, hogy itt a lágy *d*, *b*, *g* mássalhangzók, legalább a mint a szövegből meg lehet itélni, nem keményednek *t*, *p*, *k* -ra. A *šáddat* «lenni vmivé», a *vuól'get* «menni» igéknek multja így van: *šáddai*, *vulgi*, holott Koutokäinóban ez alakok így hangzanának: *šattai*, *vulki*. E dialektusban igen sűrűn szerepel egy a magyar *a*-hoz (Qv. *á*-nak, én *q*-nak jelölöm) hasonló hang, mint a föntebbi *šáddai* szóban is és a szótővégző *e* itt is igen gyakran *ë* (= *i*)-re változik. Megemlítendő még az *n*-nek *ú*-re változása a *mánnjel*, *mánnjës* «után» (lpF. *mañeld*, *mañest*) adverbiumok-, illetőleg postpositiókban.

Alaktani sajátosságai közül a szövegben leginkább szembeötlik az accusativus, melyben az *id* (*it*) rag *d* (*t*)-je elesett, pl. *viñq-jurqmqsqi* borivásokat; *loáv'daqi* = ponyvákat, *mqi* miket. A *t* azon kívül az *s* után is rendszeren elmarad a szó végén ép úgy mint a koutokäinói dialektusnál láttuk; pl. *sajes* helyben v. helyből, *borrqmas* ételből, *gos* hol (lpF. *gost*) stb. — Különös többes számi comitativusi alakok a következők: *čalmidqmgum* szemeimmel; *jul-gidqmgum* lábaimmal.

A Kvänangen (*Navuönnä*) fjordi dialektus több a főnyelvtől

eltérő hangtani sajátyságot fejtett ki. A lpF. *a* a legtöbb esetben *ä*-ra, az *e* *i* (*ë*)-re, az *m* mint rag és képző *n*-re, *k* és *t* igen gyakran *h*-ra, a *ð* pedig *r*-re változott; pl. *oktá* egy (lpF. *okta*); *dát* «ez» (lpF. *dat*), *dáhhkkat* tenni (lpF. *dakkat*) | *bar'në* (én így írnám: *barëni*) «fiú» (lpF. *bårdne*), *bahccët* (= *-cit*) «maradni» (lpF. *bäccet*), *ïret* «el» (lpF. *erit*) | *fer'ten* «ich muss» (lpF. *ferttim*); *län* «vagyok» (lpF. *läm*); *lohppádallan* «igért» (lpF. *loppadallam*) | *čäppäh* «szép» (lpF. *čabbak*); *riévsähä* «hófajdot» (lpF. *rievsaka*) | *sihttat* v. *sihttah* «akarni» (lpF. *sittat*); *dät* v. *dah* «az» (lpF. *dat*), *mait* v. *maih* «mit» (lpF. *maid*) | *bori* jött lpF. *bodi*), *sirai* «akart» (lpF. *siðai*). E szóban *göike* «mégis» (lpF. *goit*) viszont a *t* változott *k*-ra. A *j*-nek *ü*-re változására is találtam egy példát: *njāmi* «meghalt» (lpF. *jami*). E dialektusban több szó előtt parasitikus *w* hang is fejlődött. Én csak e két példában találtam *“oái'nan* (én így írnám: *woáijënan*) part. praeteriti «látott» (lpF. *oaidnam*) és *“oáǰǰo* «kap». — A *dn* e nyelvjárásban az *ännän* «föld» (lpF. *üdnam*) és *vuönnä* «fjord» (lpF. *vuodna*) tanúsága szerint *nn*-vé vonódik össze. A *kk* (*hkk*) nem *γ*-re, hanem *g*-re gyöngül; pl. *dahkkat*: praet. s. 3. *dägai*. Úgy látszik a *j*-nek *d'* (*dd'*)-re erősbulése is ismeretlen, legalább a *biije* «tesznek» (lpF. *bigje*) és *dajja* «mond» (lpF. *dajja*) ezt bizonyítják. Megemlíthetjük még, hogy a *b*, *d*, *g*, ép oly rendszeresen átváltozik *p*, *t*, *k*-ra mint a koutokäinoi dialektusban.

A nagy Lyngenfjordnak Kåfjordi (Gaivuódna) ágából közölt mesének és egy versnek nyelve nem tüntet föl az eddig tárgyaltaktól igen eltérő sajátyságokat. Mint újabb hangtani tünemény említésre méltó, hogy ott, a hol a lpF. *oa* ikerhangzó *o*-ra szokott rövidülni, ott a Lyngenfjordi nyelvjárásban *üö*-t találunk; pl. *büöðiga* jöttek ketten: lpF. *bodiga*, *büötte* jönnek: lpF. *bottek*; *üöǰǰon* kaptam: lpF. *oǰǰum*; *üöidnen* láttam: lpF. *ojdnim* stb. Egyúttal megemlítjük, hogy a praeter. 1. személyében *i* helyett *e* van és valószínűleg így van a 2. és a többi személyekben is, de erre nem találtam példát. A többes szám allatívisában is *-ide* rag van a lpF. *idi* helyett. E nyelvjárásban az *m* rag és képző *n*-re, továbbá a *k* *t*-re változik, mint már eddig több helyt láttuk, az *st* mellől pedig a végső *t* itt is elkopott a locatívisban. — Az alaktanból csak az egy *spidnin* allatívist emelem ki, melyből láthatjuk, hogy a rendes *i* helyett teljesebb *in* rag is szerepel.

A Lyngenfjord másik két ágából a Storfjord (*Omasvuödna*) és Soerfjord (*Moska-vuödna*)-ból való közlemények nyelve megegyezik hangtanilag az előbbivel, csak az alaktan terén találunk egy-két eltérést; nevezetesen az egyes sz. locativusának ragja nem *s*, hanem *n*, az egyes sz. allativusáé rendszeren *-en*, a többes számé pedig *ide* mellett *iden*-re végződik. Az igeragozásnál a *ba* és *ga* dualis ragok mellett szintén teljesebb *-ban* és *-gan* ragokat találunk. A Soerfjordí dialektusban azon kívül az egyes sz. genitivusában és accusativusában az eredeti *n* (accusativusában *m* helyett) rag is él.

A Balsfjordí (*Baccavuödna*) nyelvjárást valamint a többi ezután következőket Tromsötől délre beszélük, míg az eddig tárgyaltak Tromsötől északra élnek. A balsfjordí dialektus nem tüntet föl sok új sajáttságot. A hangtan terén megemlítjük, hogy a második szótagban néha *ö* van a lpF. *q* helyett, ha a megelőző szótag magánhangzója *o* v. *u*, és ugyanezen tünemény már egészen általánossá lesz Karesuandóban; pl. *dowtöi* v. *doktöi* észrevette: lpF. *dovdai*; *borrök* enni: lpF. *borrat*. Mint az utóbbi példából láthatjuk, e dialectusban az infinit. *t*-je *k*-ra, viszont azonban a *k*, mely rendszeren mint rag is megmarad, néha *t*-re változik. A fön-
tebbi *dowtöi*, *doktöi* változatban a lpF. *b* (*tobdot*), lpF. *v*-nek (*dovd-
dat*) *k* (*g*)-re változását látjuk. Mind e sajáttságokat megtaláljuk Karesuandóban is.

Karesuando (*Gārasawvo*)-ból közölt három mese nyelve lényegében megegyezik a Balsfjordból közöltekével. Van azonban sok hang- és alaktani sajáttsága, melyekkel a balsfjordí dialektustól tetemesen különbözik, de minthogy ezeket más helyen ismertetem, itt nem foglalkozom velük bővebben.

A Lenviki (*Leñgavīka*) nyelvjárást két mese mutatja be. Ez a dialektus is meglehetősen egyezik még lpF. főnyelvel, de több hang-, alak- és különösen szókincsbeli sajáttsága folytán jócskán el is üt tőle. A hangtani sajáttságok közül csak azt említem meg, hogy a *kk*, *tt*-nek *γ*, *ö*-re gyöngülése itt már ismeretlen, mert az utóbbi hangok sem itt, sem innen délre mint ragozásbeli tényezők többé nem fordulnak elő. A *γ* helyett *g*-t, *ö* helyett *d*-t találunk. Az eddig általánosan használt *gost* (v. *gos*), *dast* (v. *das*) helyett itt is, mint délebben, *gonne* «hol», *danne* «itt, ott» alakok használatosak. — A névragozásnál a locativus ragja *-n*. A genit. *-n* ragja

csak az *ala-ra* és *alde -n* postpositiók kapcsolatában maradt meg (*muoranala fára muoronalde fán*) és ez átmenetül szolgál a lpS. *nala, nalde* viszonzyszók fejlődésére. E szón: *dan gærregan* «az asszonyt» az accusativus *n* (ered. *m*) ragját is megtaláljuk.

Az Ibestadi (*Ivvarstadek*) dialektus igen közel áll már a Lulelappmarki nyelvhez és igazi átmeneti dialektus az északi lappságtól a középsőhöz. Hangtanilag nem sok választja el az említett dialektustól. Az északibb lappságban oly gyakori *t: h* változás itt is előfordul ugyan, de egymás mellett mind a két hang él: *bäljedes* v. *bäljehés* «siket»; *vuojehët* v. *vuojedet* «hajtani» stb. Megvan a *p*-nek *k*-ra változása mint a karesuandói lappságban: *voktait* hajakat (lpS. *vuoptait*), *loákta* végez (lpS. *loapta*). — Az *š* némely szóban *s*-re változik, mint Karesuandóban, pl. *saddat* «lenni»: lpF. *šaddat*; *ēs* maga: lpF. *eš*. — Több szó elé parasitikus *h* járúl: *hain* = *ain* még; *hollo* sok = *ollo*; *halemus* legmagasabb = *alemus*. — Az első mese tanúsága szerint a *d* is gyakran átváltozik *ž*-re, mint: *miža* = *mida* mi; *leže* = *lede* voltak; *daža* = *daða* mond stb.

A névragozásnál a lpS.-hoz közeledésre mutatnak egyes teljesebb casusragok. A genitivusban és acusativusban a rag nélküli alak mellett itt már általános az *n* esetrag; az inessivusnak és locativusnak ugyan közösen *-n* a ragjuk, de az elativusban *st* (*s*) ragot is találtam. A többes allativusának teljesebb *-iden* ragja van, a többes gen. és acc.-nak pedig egyformán *-it* a végzete. A névmások inkább a lpF.-hez állnak közelebb, az adverbiumok és postpositiók pedig a Lule-lappmarki nyelvhez. Az igeragozásnál az 1. és 2. személyben *m*, *k* a rendes rag mint a lpF.-ban, a többes 3. személyben azonban a *k* végzet gyakran elmarad. Ertérő a lpF. nyelvtől és úgy látszik csakis e dialektus sajátja, hogy a dualis 3. személyének a múltban *-igak* a ragja, holott a lappságban mindenütt *-ka, ga, -kan, gan* ragok szerepelnek e személyben. A múlt idő többes 3. személyének ragja *-n* mint a lpS.-ban. Megemlítjük, hogy e dialektusban a praeter. egyes 2. és többes 3. személyében nem *i-t*, hanem *e-t* találunk, pl. *dakkek* csináltál, *dakken* csináltak. — A segédege infinitivusa nem *lät* mint a lpF.-ban, hanem *läket* mint a Lule-lappmarkban, melynek optativusául az egyes sz. 2. személyben *liëuk* alakot találtam a lpF. *lifëik* helyett.

A Tysfjord (*Divtas-vuödna*) és Hammerö (*Habmër*)-ből közölt

nyelvmutatványok ugyanazt a nyelvet, vagy legalább ahhoz igen hasonlót tárnak elénk, mint a mely Jokkmokkban uralkodik; a Hatfjelddal (*Arëbö-varëdö*)-ból közölt három elbeszélés pedig a déli lapp nyelv bemutatására szolgál. Minthogy azonban e két dialektust személyesen is tanulmányoztam és bővebben szándékozom rólok írni, tehát e helyen nem foglalkozom velük.

Az egyes Norvégiában élő dialektusok földrajzi elterjedése, Qvigstad szerint, a következő: Az északi lapp főnyelvjárás déli Varangertól az Ofotenfjordig terjed. Ezen a területen a lappok megértik egymást és a finmarki lapp nyelven írt könyveket olvasni tudják. A tulajdonképi lpF. dialektus azonban csak Tromsöig terjed; innen délre az eltérések mind inkább nagyobbodnak és a Lenwiki nyelvjárás szolgál átmenetül az Ibbestadi dialektusba, a melyen a Salangen fjordtól egész az Ofotenfjordig beszélnek. Az ibbestadi dialektus a lappok állítása szerint ugyanaz mint a Jukkasjärvi egyházkerületi Svédországban a Tornio-lappmarkban. Az Ofotenfjord déli oldalán élő nyelvjárás a lappok szerint ugyanaz mint a svéd Gellivare egyházkerületi a Lule-lappmarkban. A most már majdnem kihalt Gulesfjordi és az eredeti Tystfjordi dialektus szolgál átmenetül a tulajdonképi lpS. nyelvbe.

Most a közölt szövegek tartalmi értékéről kellene még egyet-mást elmondanom, de ezt későbbre halasztom. Megelégszem annak konstatálásával, hogy a lappok szellemi életének megvilágítására igen fontos adalékokul szolgálnak és a lappok eszejárása és előadásuk módja hamisítatlanul visszatükröződik bennük.

HALÁSZ IGNÁCZ.